

EDEBİYAT VE TERBİYE (Ö)

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN (**)

Edebiyatın terbiye bakımından değeri ve ondan nasıl faydalanılması gerektiği üzerinde konuşmak istiyorum. Edebiyat ile terbiye arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Edebiyat kelimesinin kökünü teşkil eden «edeb» kelimesi de bunu açıkça gösterir. Şinasî, edebiyat ile edeb arasındaki bu kök münasebetine dayanarak şöyle bir tarif yapar: «Ferm-i edeb bir marifettir ki, insana hasletâmûz-ı edeb olduğu için edeb ve ehli edip tesmiye kılınmıştır.»

Edebî eserlerin pek büyük bir kısmı, insanlara ahlâk ve terbiye vermek gayesiyle vücuda getirilmiştir. Mevlâna **MESNEVT SİNİ**, Yunus Emre **RİSALETÜNNÜŞİYYE' SİNİ**, Nabi **HAYRİYYE' SİNİ**, Namık Kemal **PİYES**'lerinden çoğunu, Ahmed Mithat Efendi **ROMAN**'larını, Mehmet Akif **SAFAHAT**'in, Tevfik Fikret **ŞERMİN' İNİ** ve **HALÛKUN DEFTER İ'Nİ** ve daha birçok müellif, eserlerini, hep insanlara nasıl yaşanılması ve nelere inanılması lâzım geldiğini öğretmek maksadıyla yazmışlardır. Bugün de edebiyatın beşerî ve içtimâî bir fayda götürmesini isteyenler vardır. Dergilerimizde «Edebiyat güdümlü mü olmalıdır, güdümsüz mü?» münakaşası yıllardan beri devam eden bir konudur.?

Edebiyatın terbiye, ahlâk ve içtimâî faydayı değil de **GÜZELLİK** gayesini takip etmesini isteyenler de oldukça büyük bir yekûn teşkil eder. Bizim divan şairlerinden birçoğu, meselâ Baki, Nedim, Nef i yazdıkları gazel ve kasidelerde dinî, ahlâkî veya içtimâî bir gaye peşinde koşmamışlar, sanat ve maharetlerini göstermek suretiyle padişahların veya vezirlerin hoşuna gitmeğe çalışmışlardır. Nedim, hoşla gitmek için ahlâk ve terbiyeye aykırı beyitler dahi yazmıştır. Halid Ziya, Mehmed Rauf veya Cenab Şehabeddin «Sanat sanat içindir» prensibini müdafaa etmişler, eserlerinde terbiyevî hiç bir gayeye bağlı kalmamışlardır. Ahmed Haşim, edebiyatın sanat dışı bir gaye götürmesinin şiddetle aleyhindedir. Büyük hikayeci Said Faik de yazılarında ideolojik veya terbiye ile ilgili bir maksat götürmez. Eski ahlâk telâkkilerine bağlı bir kimse onun hikâyelerini bir gence okutmağa çekinir.

Görülüyor ki, edebiyatı terbiye bakımından ele alınca birbirine zıt iki cereyan karşısında kalıyoruz: Bir tarafta edebiyatın terbiyevî olmasını, öbür tarafta tamamen estetik bir gaye götürmesini isteyenler var. Acaba bir terbiyeci bunlardan hangisini tercih etmelidir?

Hem güzel, hem de terbiyevî gayeye uygun eserler yok değildir, fakat bunların sayısı azdır. Sonra bundan çok daha mühim bir meseleyi de gözden

* 1955 yılı temmuz ayında İstanbul'da yapılan 4. Pedagoji Cemiyeti kongresinde okunan rapor.

** İstanbul Üniversitesi; Edebiyat Fakültesi Mütveffa Öğretim üyesi.

kaçırmamak lâzımdır. Eski çağlarda yazılmış eserlerin ihtiva ettiği fikirler bugüne uymaz. Göçebe devrine ait **OĞUZ KAĞAN DESTANI, DEDE KORKUT KİTABI** gibi eserlerde telkin edilmek istenilen fikir akıncılıktır. Göçebe cemiyeti avcılık ve akıncılık ile yaşayan bir topluluk idi. Daha sonra Türkler ziraat medeniyetine geçtiler. Hayatlarını harple değil, kendi topraklarında istihlal yapmak suretiyle temine başladılar. Bu devrede sulh ve sükûn beşerî ve içtimai bir ideal haline geldi. Meselâ «yetmiş iki millete bir göz ile bakan» Yunus Emre, akıncılığın ve muharipliğin şiddetle aleyhindedir. Hatta o, ticarete, yani mal ve mülk ihtirasına da iyi bir gözle bakmaz. Fuzulî, **LEYLA İLE MECNUN** mesnevisinde akıl aleyh darıdır, kaderiyecidir; aile, cemiyet ve dünyayı terk etmeyi bir ideal olarak gösterir. Biz bugün bu eserlerin taşıdığı kıymetlerden hiç birine bu asrın fikirlerine uygun pedagojik bir değer atfedemeyiz. Aksi takdirde tam bir tezada düşeriz. Öyleyse bu eserleri mekteplerde neden okutuyoruz? Bu eserlerin manaları üzerinde düşünürsek, bilâkis onların okutulmasını yasak etmemiz icap ederdi. Çünkü bugün bizim için ne akıncılık, ne de dervişlik ideal bir kıymettir. Bugün dünyaya bağlı, maddeyi işleyen, kendine ve cemiyete faydalı olan bir insan tipini normal telâkki ediyorz.

Tanzimat'tan sonra yazılmış olan eserler, Batı medeniyetinin kıymetlerini aksettirdiği için bugüne daha çok uyar. Fakat bunlar arasında da ne kadar farklı gaye güdenler vardır! Namık Kemal Osmanlıcı, Mehmet Akif ittihad-ı İslamcı, Ziya Gökalp turancı, Tevfik Fikret beynelmilelci fikirler taşır. Bugünün edebiyatçıları da birbirinden çok ayrı hayat görüşlerine sahiptirler. Ne eski çağların, ne son çağın, ne de bugünün edebiyatın-da, sizin veya benim terbiye ve ahlâk görüşüme tıpatıp uyan bir edebî esere rastlamak mümkündür.

Bu vakıa, edebiyatın mahiyeti ile ilgilidir. Edebiyat devirlere, nesillere ve şahıslara göre daima değişir; hatta **DEĞİŞMEK** onun başlıca gayesini teşkil eder. Sanatta DEĞER eskisine veya başkalarına uymayan **YENİ BİR GÜZELLİK** yaratmakla mümkündür. Birbirine benzeyen eserler, taklit ve kopya diye hor görülür.

Edebiyatta muayyen bir ideolojiye, hayat görüşüne ve terbiye tarzına uygun eser arayanlar, onun pek büyük kısmını reddetmek mecburiyetinde kalırlar. Nitekim Namık Kemal kendi ideallerine uymadığı için Divan Edebiyatını şiddetle tenkid etmiştir. Türkçüler, sadece Divan Edebiyatını değil, Tanzimat ve Servet-i Fünun Edebiyatını da kötölemişler, buna mukabil asırlarca hakir görülen Halk Edebiyatını yüceltmişlerdir. O Halk Edebiyatı ki, iyice tahlil edilirse, Türkçülerin ideallerine hiç de uymayan örneklerle doludur. Bir Halk Edebiyatı şaheseri olan **KEREM İLE ASLI'YI** düşününüz: Kerem, bütün hayatını bir Ermeni keşişinin kızını ele geçirmek için harcar. Kerem'de ne ırk, ne de din fikri vardır. Onu harekete getiren tek duygu aşktır. Türklük ve Türkçülük gayesiyle yazılmış bir Halk Edebiyatı mahsulü bulmak hemen hemen imkânsızdır. Halk Edebiyatı Türkçülerin duygu ve düşüncelerinden çok ayrı şeyleri ifade eder. Onları harekete getiren tek duygu aşktır. Türklük ve Türkçülük gayesiyle yazılmış bir Halk Edebiyatı mahsulü bulmak hemen hemen imkânsızdır. Halk Edebiyatı Türkçülerin duygu ve düşüncelerinden çok ayrı

şeyleri ifade eder. Onları Halk Edebiyatını takdire götüren amillerden en mühimi halk dilidir. Fakat halk diliyle neler anlatılmaz ki! Bugün halk diliyle solcu şiirler yazılıyor. Dil, bir vasıta. Türkçüler dili bir gaye ve bir ideal haline getirmişlerdir. Şimdi onların yanıldıklarını çok iyi anlıyoruz. Cumhuriyet devrinde yeni kıymetler adına, Türkçülerin de mahkûm edildiğini gördük. Her devir kendi hayat görüşünü beğeniyor. Daha öncekilerden ancak kendine uygun olanları alıyor. Fakat o devrin haklı olduğu nereden belli?

Bugün ilim, insan hayatında mutlak kıymet diye bir şey tanımıyor. Tarih, sosyoloji, felsefe, insanların her devirde ve her yerde birbirinden ayrı şeylere inandıklarını bütün delil ve vesikalarıyla ortaya koydu. Başlangıçta bu manzarayı büyük bir şüphecilik cereyanı doğurdu. Fakat şimdi bu hâdisenin insan tabiatı ile yakından ilgili olduğu anlaşılmağa başlandı. Bugün artık yalnız tabiat hâdiselerinin her yerde ve her devirde aynı kanunlara tâbi olduğu, insanların ise çeşitli ihtiraslara ve ideallere göre daima başka şekillerde hareket ettikleri açık ve kat'î şekilde anlaşılmağa bulunuyor. Egzistansiyalizm, beşeri bütün hâdiseleri **HÜRRİYET** ve **DURUM** mefhumlarıyla izaha çalışıyor. İnsan her devirde, her yerde ayrı bir **DURUM** karşısında kalmıştır. İradesiyle şu veya bu yolu tercih etmiştir. Başka durumda bulunsaydı veya başka imkânları yoklasaydı hareketleri de başka olacaktı. İnsanların kaderini yapan, içinde yaşadıkları durum ve o durum karşısında almış oldukları tavidir. Hiç bir durum ve hiç bir seçme ötekine benzemez. Çünkü her an ve her insan yeni ve farklıdır. İnsanlık tarihinin ve kültürünün namütenahi zengin ve çeşitli oluşu ancak bu suretle izah olunabilir. Şu halde insan oğlunun takip edeceği bir tek yol yoktur. Bin bir yol vardır. Bunlardan birini seçmenin mesuliyeti ona aittir.

Bugün terbiyenin temeli de bu yeni insan ve hayat görüşüne uyarak değişmiş bulunuyor. Bugünkü terbiyede en çok geçen tabir **ŞAHSİYET**'TİR. Şahsiyet demek, her insanın kendi temayüllerine, kabiliyetlerine göre inkişaf etmesi, hayatta içinde bulunduğu yeni şartlara göre takip edeceği yolu bizzat kendisinin seçmesi demektir. Kimse, kimsenin mesuliyetini üzerine almaz. Herkes kendi varlığından mesuldür. Böyle bir hayat ve terbiye anlayışı insanda çok çeşitli bir duyma, düşünme ve hareket etme şuurunun bulunmasını gerektirir.

İşte edebiyat, bu şuur uyardırmağa yarayan vasıtaların başında gelir. Zira az önce anlatmış olduğumuz gibi, edebiyat çağlar boyunca ve her çağ içinde insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en tesirli şekilde ortaya koyan bir sanattır. Hiçbir din ve hiç bir ideoloji bakımından onunla kıyaslanamaz. Terbiye bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. Bir insan ancak böyle bir geniş manzara içinde kendisine en uygun olan yolu seçme hürriyetini kazanır. Tek bir romanı okumak bile bize insanların karakter yapısı, içtimaî durum, duygu ve düşünce bakımından ne kadar farklı olduklarını göstermeğe yeter. İyi bir romanda her insan kendi şahsiyetine göre hareket eder. Bundan herkesin alacağı bir ders vardır: Eğer marnlıyorsa kendi yolundan ayrılmamak, fakat başkalarını da hareket tarzları, uygulan ve düşünceleri bizimkinden ayrı olduğu için mahkûm etmemek, hem şahsiyet olmak, hem de başkalarının şahsiyetine

karşı saygı göstermek, her insan için lüzumlu ve hayatî bir prensiptir. Zira insanları en çok bedbaht eden şey, başkalarının tazyiki karşısında kendi benliğinden feda etmek yahut başkalarına tahakküme kalkmaktır. Hürriyet ve şahsiyet fikrine sahip olan bir kimse, ne benliğini başkalarına köle yapar, ne de başkalarını köle yapmağa kalkar. İnsanlığın her asırda muzdarip olduğu tahakküm ve istibdat, insanların ayrı birer şahsiyet olduğunu düşünmemekten veya bu gerçeğe uymamaktan ileri gelir. İnsanların çoğu, sadece kendi duygularının ve düşüncelerinin doğru ve haklı olduğuna inanırlar. Bundan dolayı başkalarını ithama kalkarlar. Başka şartlarda bulunan ve başka duygu ve düşüncelere sahip olan kimselerin, kendilerinden ayrı düşünmelerinin zarurî olduğunu, onların da ancak kendilerine göre yaşamak ve hareket etmek suretiyle mesut olabileceklerini bir türlü kabul etmezler. Bu, onların bir tek fikre esir olduklarını ispat eder. Taassup ve tahakküm, dar düşünüşün, yani kültürsüzlüğün bir neticesidir. Edebiyat insana, yeryüzünde ne kadar insan varsa, o kadar ayrı mizaç ve irade olduğunu gösterir.

İnsanların çağlar ve memleketler boyunca ayrı tarzda duyduklarını, düşündüklerini ve hareket ettiklerini bilmek kâfi değildir. Tarih de bize aynı hakikati öğretir. Mühim olan ayrılmak değil, birleşmektir. Fakat zorla değil, anlayış ve duygu ile. Objektif bilgi, bize sadece anlaşılmaz ayrılıkları gösterir ve ancak bir müsamaha fikri verir. Halbuki sevgi, kaynaşma imanları yaratır, edebiyatın ilimden farkı, sadece kafaya değil, kalbe tesir etmesi, insandan insana duyguları nakletmesidir. Biz kuvvetli edebî eserler sayesinde, bizden çok önce yaşamış insanlara karşı bir sevgi duyabildiğimiz gibi, bizden çok uzaklarda yaşayan insanlarla da görüşmeden anlaşabiliriz. Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Köroğlu, Karacaoğlan, Mevlana, Baki, Fuzuli, Namık Kemal, zaman zaman bize en yakın akrabamızdan tanıdıklarımızdan daha çok yakın görünürler. Onları etrafımızda bulunanlardan daha çok severiz. Onların duygu ve düşünceleri, bize yani başımızda oturan insanlarımızınkinden daha munis gelir. Onların eserlerini okuyunca, kendi dar çerçevemizi aşar, çağlarla birleşmiş gibi oluruz. Bir Amerikan, bir İngiliz, bir Fransız, bir İtalyan, bir Rus edibinin duygu ve düşünceleri de bizi heyecanlandırır, neşelendirir veya kederlendirir. Edebî eser, zaman ve mekân engellerini aşarak ruhlar arasında bir birlik kurar. Birbirinden ayrı, şahsiyetlerini muhafaza eden insanlar arasındaki bu duygu ve düşünce iştiraki aşk kadar derin ve kuvvetlidir. Edebî eser, bu tesiri ancak estetik bir değeri haiz olduğu takdirde yapabilir. Güzel olmayan eserler, ne kadar iyi ve doğru fikirler ihtiva ederlerse etsinler, ruhlar üzerine müessir olmaz. Bunu tecrübe etmek kolaydır: Aynı sınıfta bir Ziya Gökalp'in kuru ve didaktik şiirlerini, bir de Yahya Kemal'in lirik şiirlerini okuyunuz ve talebelere hangilerininin daha kuvvetli olduğunu sorunuz. İkincilerini göstereceklerdir. Böyle bir tecrübe bize terbiye bakımından hangi cins şiirleri seçmemiz gerektiği hususunda bir rehber olabilir. Kalbe tesir eden, duyguları değiştiren estetik kuvvet olduğuna göre, hiç şüphesiz bu kuvveti hâiz olan eserleri tercih etmek lâzımdır. Ruh üzerinde en küçük bir esinti bile yaratmayan eserleri sınıfa sokmak boşuna bir zahmettir. Çünkü bu suretle edebiyatla elde olunmak istenen neticeye ulaşılamaz. Edebiyat dersi talebeye, insanoğlunun duyabileceği duyguyu duyurmak, insanoğlunun yaşadığı her tecrübeyi canlı olarak nakledebilmelidir.

Gerçekten kuvvetli olan eserler, insana güneş çarpması gibi derhal tesir eder. Hiç bir çocuk güzel bir masalı sonunu kadar dinlemekten kendini alıkoyamaz. Gençler, hoşlarına giden bir romanı, uykularını feda ederek, hatta yasak edilse bile gizli okumaktan geri kalmazlar. Yaşlı bir insan da, çekici bir kitabı, elinden bırakamaz. Şüphesiz her yaşın, her mizacın hoşlanmadığı kıymetli eserler de vardır. Atalar sözü, "Zorla güzellik olmaz" der. Bence bu söz, edebiyat tedrisatına rehber olacak bir kıymet taşır. En nefis yemeğin yenebilmesi için bile insanın iştihası olması lâzımdır. İştahsız yenen yemek güç hazım olunur ve nefret uyandırır. Kültür mevzuunda da iştihâ yani istek mühim bir rol oynar. Edebiyat tedrisatında en mühim şey, çocuğa veya gence, yaşına ve mizacına uygun eserler okutmak suretiyle onda kuvvetli bir istek uyandırmaktır. Çoklan, kitap zevkini, polis romanları okuyarak kazanmışlardır. Müfredatı aynen tatbik etme sistemi, edebiyat derslerini bir hayli sıkıcı yapmakta ve bu dersten beklenen gayeye aykırı düşmektedir. Gerçi maharetli bir hoca bu sistem ile de gençlere okuma zevki, edebiyat merakı aşılayabilir. Fakat serbest bir sistem, bizi esas gayeye götürür. Ben şahsen içinde okuma merakı uyanan bir insanın, düşe kalka kendi mizacına en uygun eserleri bulabileceğine inanıyorum. Böyleleri, kültürlerinden emin oldukları kimselere hangi kitapları tavsiye ettiklerini sorarlar ve bunları alıp okurlar. Okudukça gerçek değerlerin neler olduğunu bizzat keşfederler. İstisnasız her insana kitap merakını, okuma zevkini aşılayacak eserler vardır; fakat bunları itina ile seçmek lâzımdır. Bizde eğer, her sene pek çok mezun vermemize rağmen kitap zevki uyanmıyorsa, bunun sebebini mektep kitaplarında, müfredatı harfi harfine tatbik etme endişesinde ve edebiyatı tedris tarzında aramalıdır.

Mektep kitaplarında, çocukların ve gençlerin üzerinde kuvvetli bir tesir yaratacak pek az parça vardır. Bunlar umumiyetle iyi seçilmemiştir. Metin seçilirken, estetik kıymetten ziyade asırlar ve şahsiyetler nazarı itibara almıyor. Gaye, edebî zevk ve duygu terbiyesi değil, tarihî bilgi vermektir. Tarihî bilgiyi esas aldık mı, bir güzel sanat olan edebiyatı bırakıyor, edebiyat dışı bir prensibe bağlanmış oluyoruz. Hangi asırda, hangi şahıslar yetiştiğini ve bunların hangi eserleri yazdığını bilmek suretiyle bir talebe sınıf geçebilir ama kitap okuma zevkini ve duygu terbiyesini almış olur mu? Hiç zannetmiyorum.

Edebî eserlerde nelerin kıymetli olduğu da, memleketimizde maalesef vazıh şekilde anlaşılmalı değildir. Hâlâ Ortaçağdan kalma, batılıların çoktan bıraktığı bedî' ve beyan yeni isimlerle devam edip gidiyor. Bizde bir talebenin bilmesi lâzım gelen şeyler şöyle hulâsa olunabilir: Bahis mevzuu olan metin hangi asırda, kim tarafından yazılmıştır? Şiir ise, vezni ve şekli nedir? Nesir ise nevi nedir? İçinde geçen yabancı kelimeler ne manaya gelir? Daha derine gidilmek istenilirse, üslûb diye yazarın hangi edebî sanatları kullandığı araştırılır. Şair veya muharrir, eserini sanki bu vasıtaları kullanmak maksadıyla yazmıştır. Edebî eserin bir yaşayış tarzının, bir duyma ve düşünme tarzının ifadesi olduğu tamamıyla unutuluyor. Vasıtaya bir gaye nazariyle bakılıyor. Kanaatime göre, bu tedris tarzını, bu zihniyeti tamamıyla bırakmak lâzımdır. Çünkü bu suretle edebiyat can sıkıcı, ölü bir ders haline getiriliyor.

Edebiyat dersinde talebe, her şeyden önce, sinemaya gittiği ve güzel bir

film seyrettiği zaman duymuş olduğu heyecanı duyabilmelidir. Çünkü edebiyat, sinemadan daha basit bir sanat değildir. Bilâkis ondan daha asil ve daha yüksektir. Fakat edebî metnin mana ve güzelliğini talebeye duyurmak için hocanın hemen hemen bir aktör rolünü oynaması lâzımdır. Bizi yanıltan şey, metin karşısında pasif bir seyirci tavrı takınmamızdır. Hâlbuki metin, bir piyes gibi oynanmak icap eden bir şeydir. Duygu ve düşüncenin meydana çıkması için bizim ve talebenin ona bütün varlığımızla iştirak etmemiz gerekir. Talebe bunu tek başına beceremez. Hazırlıklı olmayan bir hoca da bu işi başaramaz. İsteksiz ve acemi bir okuyuş, bir şarkıyı nasıl bozarsa bir şiiri, bir hikâyeyi de öyle bozar.

Bugünkü psikoloji ve felsefe, dış dünyayı bizim kendi duygu ve düşünçemize göre tefsir ettiğimizi ve manalandırdığımızı ortaya koyuyor. Kâinatı eğer kötü ve karanlık görüyorsak, bunun sebebini kâinattan çok kendimizde aramalıyız. Edebî eserin mana ve değerinin de bizim anlayışımıza göre değiştiğini, aynı eser üzerine yazılmış çeşitli tetkikler arasındaki farktan anlamak mümkündür. Şimdiye kadar Goethe'nin Faust'unu tahlil eden belki birkaç yüz kitap yazılmıştır. Bunların birbirinin aynı olmadığı muhakkaktır. Müfredatın ve hatta kitabın müşterek olmasına-rağmen, edebiyat hocalarının onları tatbik ve anlayış tarzları arasında derin farklar bulunması da bunu gösterir. Zengin bir kültüre delâlet eden ayrı anlayışlardan korkmak değil, bilâkis sevinmek lâzımdır. Çünkü her yeni tefsir, edebî eseri derinleştirir.

İnsan kâinatın en zengin muhtevalı varlığıdır. Şimdiye kadar hiç bir ilim onun manasını tüketememiştir. İnsanoğlunun en iyi ifadesi olan sanat eseri de insan gibi karışık, derin, anlaşılması güç unsurlarla doludur. Edebî bir tahlil bu zenginliği gösterebildiği nispette değerlidir. Metodun, kıymetleri teşhis hususunda büyük rolü vardır. Mikropların mevcudiyeti ancak mikroskop icat olunduktan sonra keşfolunmuştur. Yeni görüşler, edebî eserlerde şimdiye kadar farkına varılmadık kıymetleri ortaya çıkarırlar. Bir edebiyat hocasının bunları bilmesi çok faydalıdır. Bugün Avrupa'da edebiyata eski tarih, bedi' ve beyan, retorik metodunun yerine, estetik, sosyolojik, psikolojik ve stilistik zaviyelerden bakılıyor ve bilindiği sanılan metinlerde yepyeni manalar keşfolunuyor. Burada misal olmak üzere, bunlardan sadece birisini, Freud psikolojisinin zikretmeme müsaade ediniz. Freud psikolojisi, insan anlayışını ve onunla birlikte medeniyet ve sanat anlayışını tamamıyla değiştirmiştir. Edebî araştırmalara da bu görüş, yepyeni bir istikamet vermiştir. Şimdiye kadar dikkat edilmeyen veya manasız telâkki edilen unsurlar, birden bire yeni bir ehemmiyet kazanmıştır. Acaba, bizim edebî eserlerimize aynı zaviyeden bakılırsa neler göreceğiz? Şimdiye kadar böyle bir deneme yapılmamıştır. Fakat herkesin bildiği Fuzuli'nin "Leyla ve Mecnun" mesnevisine bu zaviyeden bakarsanız, Freud'un bahsettiği bütün psikolojik unsurların bunda mevcut olduğunu görürsünüz. Kısaca bu unsurları hatırlatayım: Freud'un iddiasına uygun olarak, Mecnun da çok küçük yaşta iken aşk duygusunu hisseder, fakat bunun şuuruna varamaz. Yine Freud'un söylediği gibi, Mecnun (Leyla da beraber) kuvvetli bir içtimai baskıya maruz kalır. Ailesini ve cemiyyetini terk eder, çöllere çıkar. Mesnevi dikkatle okunursa, Mecnun'un babasına karşı asi olduğu, onun sözünü dinlemediği, hatta onun yaşayış tarzını beğenmediği görülür. Bu davranış tarzı Freud'un meşhur Oedip

kompleksine çok yaklaşıyor. Mesnevi üzerinde bir üslûp araştırması yapacak olursak, Fuzuli'nin cinsî temayülleri sembolize eden birçok imajlar kullandığını tespit edebiliriz. Bu mesnevi Freud'un eline geçmiş olsaydı, nazariyesini destekleyen güzel bir örnek olurdu. Beşerî bir temayülün Türk edebiyatında kuvvetli bir misalinin bulunması kültür tarihimiz bakımından bir zenginlik değil midir?

Stilistik metodu da son derece dikkate şayan neticeler veriyor. Münferit olarak ele alındıkları zaman, sadece bir süs vazifesi gören benzetmeler, eserin derin manasına bağlandığı takdirde bir yaşayış tarzını, hayat görüşünü ifade eden bir unsur haline geliyor. Müsaadenizle bunu da küçük bir misal vermek istiyorum: Göçebe devrine ait eserlerde meselâ, "Oğuz Kağan Destanı" ile "Dede Korkut Kitabında imajlar ve semboller, hayvanlar âleminden alındığı halde, Yunus gibi köylü ve köy çevresinde yaşamış olan şairlerin, ekseriya nebatî benzetmeler yaptığı görülüyor. Bu tercihlerin medeniyet tarzları ile ilgili olduğu aşikârdır. Sadece imaj çeşitlerinden bir şairin içinde yaşadığı durum ve ona karşı aldığı tavrı meydana çıkarmak mümkündür. Hayattan ve cemiyetten en uzak sanılan eserlere dahi, hayat ve cemiyet, çeşitli şekillerde inikâs etmektedir. Tarih edebî eserin dışında değil, içinde mündemiçtir; hem de en canlı tarafları ile. Divan şiirinde bütün Müslüman Ortaçağ medeniyeti vardır. Fakat onu bulmak için çeşitli usullerden faydalanmak gerekir. Bunlar bilinmediği takdirde talebe, edebî metinleri millî ve beşerî kültürün gizli bulunduğu bir hazine olarak görmeğe başlar ve dikkati uyanır.

Böyle bir davranış tarzı, her şeyden önce hocanın canlı, neşeli, hayat sıkıntılarından kurtulmuş, bol vakti olan ve kültürünü durmadan arttıran bir insan olmasını icap ettirir. Bugünün lâik cemiyetinde edebiyat hocası, psikoloji, sosyoloji, felsefe hocasıyla beraber, eski cemiyetlerdeki din adamlarının yerini almıştır. Onun meşgul olduğu saha, tıpkı onlarınki gibi insan ruhu ve kâinatın sırrı ile ilgilidir. O, edebî eserlerde kendini ortaya koyan insan ruhunun keşfedicisidir. Mektepte talebenin şahsiyetini uyandıran derslerden biri ve belki en mühimi edebiyat dersidir. Ona lâyık olduğu yeri vermek lâzımdır. Fakat sadece ders saatlerini çoğaltmakla değil, belki daha ziyade hocanın hayat sıkıntılarını azaltmak, okuma ve düşünme vakitlerini arttırmakla. Talebe üzerine müessir olan, müfredat ve kitaptan çok hocanın şahsiyetidir. Hoca, kültürünü arttırma imkânlarını bulabildiği nispette sınıfı canlandırır ve talebeye ruh zenginliğini aktarır. Bunları söylemekle edebiyatın dışına çıktığımızı sanmıyorum. Çünkü yukarıdan beri anlatmak istediğim şey, edebiyatın müessiriyet kudreti ve tefsirinin şahsiyete sınıksız bağlı olduğu keyfiyetidir. Kitaplar insanların elinde değer kazanır veya değerini kaybeder.